

Neruda, Petr

Vymezení tématu

In: Neruda, Petr. *Střední paleolit v moravských jeskyních*. Měřínský, Zdeněk (editor); Klápště, Jan (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 11-12

ISBN 9788021054448

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127575>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2. VYMEZENÍ TÉMATU

2.1. Časové vymezení

Časové vymezení práce je dáno dvěma základními faktory. Prvním z nich je konvenčně stanovená hranice středního paleolitu, kterou geologicky chápeme jako období od počátku rissu (OIS 8) do konce würmského pleniglaciálu A (OIS 3b), tj. mezi 250 000 – 40 000 (¹⁴C BP) s možnými přesahy zejména do EUP komplexu (nově „Přechodná fáze OIS 3“ 44–38 cal BP; *Musil 2003*). Celé toto období lze rámcově rozdělit na tři časové úseky podle geologických epoch, tj. na starší risské, střední eemské a mladší würmské.

Druhým faktorem ovlivňujícím časovou rovinu této práce je množství nálezů, které můžeme datovat do zmíněných epoch. V této konkrétnější rovině narazíme na zřetelnou informační disproporci. Pro konec nejstaršího období máme doklady pouze z jeskyně Kůlny a několik ojedinělých nálezů z povrchových lokalit. Období eemu je reprezentováno opět jeskyní Kůlnou, kde taubachienské souvrství přesahuje až do würmského anaglaciálu. Nedostatek dalších lokalit vyvažuje jednak velikost kůlenského souboru a také existence jedné důležité otevřené lokality Předmostí II – Hradisko u Přerova (*Svoboda et al. 1994b; Svoboda et al. 1996*). Nejvíce informací máme pro období staršího Würmu, kam můžeme klást soubory ze všech středopaleolitických jeskynních lokalit na Moravě. Ještě na počátek würmského glaciálu jsou řazeny soubory z jeskyně Šipky, Čertovy díry a Švédova stolu. Micoquienské souvrství 7c–6a pak zahrnuje období vyvinutého pleniglaciálu A. Pro toto období můžeme sledovat problematiku středopaleolitického osídlení jak v horizontální (regionální), tak i vertikální (časové) rovině.

Při podrobném rozboru jednotlivých lokalit narazíme ještě na jeden důležitý faktor, který omezuje chronologické závěry asi nejvýrazněji. Tím je posouzení délky a četnosti pobytu lidí na jednotlivých lokalitách. Jedná se o jakýsi problém hrubé chronologie, který postihuje vlastně celé období paleolitu; v případě středního paleolitu lze rámcově počítat s výchyly řádově okolo 10 000 let, což komplikuje zejména závěry týkající se vazeb jednotlivých regionů nebo lokalit mezi sebou.

S tím souvisí i otázka různých metod datování. Nejrozšířenější radiokarbonové datování může stanovit stáří pouze pro konec středního paleolitu. Další metody (TL, OSL, ESR) pak mohou datovat i starší nálezy, ale jejich korelace s radiokarbonovými daty není jednoduchá (*Hughen et al. 1998; Kitagawa – van der Plicht 1998; van der Plicht 1999; Reimer 2001; Bard 2001; Valoch – Neruda 2005*).

2.2. Geografie středopaleolitických lokalit na Moravě

Cílem práce je zpracování archeologického materiálu ze středopaleolitických jeskynních lokalit na Moravě (*obr. 1*). Ty jsou vázány na několik krasových oblastí (srov. krajinný typ A, *Czudek 1994*, *obr. 2; Svoboda 2002b*, 17; přehled srov. *Kučera – Hromas – Skřivánek 1981*), ovšem pouze některé z nich poskytly doklady o paleolitickém osídlení z různých epoch.

Největším krasovým územím je Moravský kras na jižní Moravě (*obr. 2*). Tato oblast je součástí Dražanské vrchoviny a je tvořena devonskými vápenci, které vytvářejí pruh 3–5 km široký a přibližně 25 km dlouhý. Na jihu sousedí u Brna se zbytky jurských vápenců (Švédské šance, Stránská skála aj.). Toky Punkvy, Křtinského potoka, Jedovnického potoka a Řičky odvodňují kras do povodí Svratky a zároveň dělí Moravský kras na severní, střední a jižní část. Charakteristickým rysem krasu jsou hluboká údolí a kaňony se sklonem svahů až 70° (*Czudek 1994*, 15), které nebyly pro osídlení vhodné. V severní části se nachází jedna z nejdůležitějších paleolitických lokalit ve střední Evropě – jeskyně Kůlna. Můžeme ji najít v otevřeném údolí na samém okraji krasového území. Druhou důležitou lokalitou je jeskyně Švédův stůl, situovaná v poměrně uzavřeném údolí v jižní části krasu. Nálezy z jiných jeskyní (Drátenická, Výpustek, Balcarka, Křížova nebo Pekárna;¹ *Valoch 1960; 1965b; 1999a*) jsou ojedinělé a neumožňují komplexnější zpracování. Lze s nimi však pracovat v kontextu využívání krajiny, bohužel bez chronologického zařazení.

Malým a z hlediska středopaleolitického osídlení nevýznamným územím je Tišnovský kras v devonských vápencích vrchu Květnice u Tišnova.

Severně, na horním toku řeky Moravy se nachází území Javoříčského a Mladečského krasu. Doložené osídlení spadá prozatím do počátku mladého paleolitu a ojedinělé artefakty naznačují možné využití jeskyně v období starého paleolitu (*Valoch 1993b; nově Oliva 2003*). Středopaleolitické nálezy zde kupodivu nebyly zachyceny ani na otevřených lokalitách.

Archeologicky prozatím bez významu je i oblast Jesenického krasu, který tvoří řadu ostrovů krystalických vápenců ze starších prvohor a starohor v Hrubém Jeseníku, Nížkém Jeseníku, Králickém Sněžníku a Rychlebských horách.

Významnou, ale značně zdevastovanou oblastí je Hranický kras na řece Bečvě. Jedná se o zbytky devonských vápenců, které jsou v prostoru Teplic nad Bečvou proraženy tokem Bečvy, odvodňujícím toto území do řeky Moravy (*obr. 3*). Starší práce zmiňují celou řadu zejména paleontologických nálezů, které indikují, že se zde mohly nacházet vrstvy s adekvátně starými sedimenty. Pro sledovanou problematiku byla asi nejzajímavější Hlaviceva jeskyně (č. 4), která vedle starowürmské fauny obsahovala i kamennou industrii, kterou vzhledem k okolním

nálezům srovnáváme s časně mladopaleolitickou stanicí Černo-tín I – Malá Kobylanka (*Kostrhun – Neruda 2002; Neruda – Kostrhun 2002*). Metodika výzkumu však není dostatečnou zárukou homogenity vyobrazeného souboru (*Skutil 1955*), neboť podle popsání fauny je možná i starší datace.²

Další krasovou oblastí, která již přináleží karpatské soustavě, je Štramberský kras (*obr. 4*), tvořený tithonským vápencem (*Prosová 1952, 417*). Oblast je součástí flyšového pásma vnějších západních Karpat a z hlediska regionálního členění Štramberské vrchoviny. V makroregionálním měřítku tvoří součást členitého terénu Podbeskydské pahorkatiny dosahující nadmořských výšek 500 až 600 m. Severním směrem terén rychle klesá do Moravské brány s nadmořskými výškami 250–300 m. Archeologické lokality jsou vázány na vápencový vrch Kotouč, situovaný JZ od města Štramberka, který je ze severní strany rozčleněn krátkým údolím na západní část s nejvyšším vrcholem a na část východní dosahující výšky přes 500 m. Z vrchu Kotouče bylo popsáno několik jeskyní (*Prosová 1952*), z nichž dvě – Šípka a Čertova díra – obsahovaly středopaleolitická souvrství s relativně bohatou industrií a četnými paleontologickými nálezy. Zachována zůstala jen jeskyně Šípka, zatímco Čertova díra zanikla těžbou vápenců na počátku 20. století. Dodnes nepovšimnuta zůstala tzv. Stará Šípka, která je stále zasucená (*Maška 1884, 18*).

Do karpatské soustavy patří i nevelké krasové území mezi Mikulovem a Dolními Věstonicemi o rozloze zhruba 3 × 11 km. Pod vrcholem kopce Turol se nacházela jeskyně, z jejíhož předpolí má pocházet několik artefaktů, které mohou souviset se szeletienem (kulturní zařazení není jednoznačné; *Valoch – Svoboda – Balák 2002, 25*).

Na první pohled je zřejmé, že množství jeskynních lokalit je pro regionální prostorovou analýzu nedostačující. Pro takový směr bádání musíme využít i lokalit pod širým nebem, které do jisté míry vyplňují vakuum mezi krasovými oblastmi (*tab. 1*). Navíc se ukazuje, že množství lokalit mimo krasová území bude narůstat a jejich současný počet je dán především stavem bádání (*Neruda – Nerudová – Oliva 2004*).